

זכרון עולם

האשה
החשובה ודפית
צדקה וחסד

**מרת
ורדה שניצר**

ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

**מאורות
הדף היומי**

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד

משה שניצר

ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"

ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש

למגידי שיעור "דף היומי"

חז"ם סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ח שבט תשפ"ו **מסכת מנחות ל"ה-מ"א ♦ מקוואות ז', ב' - ז', ו'** גליון מס' 1395

השבוע בגליון

♦ הדבקת המחיצות שבין תאי התפילין

♦ כמה מחיצות צריך בתפילין של ראש

♦ ארבעה תאים, כל אחד מעור נפרד

♦ תפילין דרבינו תם - המחלוקת, השיטות הנוספות, ההוכחות והדחיות

♦ התפילין שנמצאו בקבר יחזקאל הנביא

♦ ישר שהוא הפוך

♦ ה"חפץ חיים" הניח תפילין דרבינו תם

♦ "שיריים" של לולב, שופר וציצית

♦ הוספת עליות בקריאת התורה וריבוי בנרות שבת

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

לה"ו
שלום רב לכם.

הנני מגיש בפני ציבור הקוראים סיפור מופלא מצרור הסיפורים של אבי מורי הר"ר אברהם יהודה בן ר' משה שמואל זלושינסקי זצ"ל, ניצול שואה וממקימי שארית הפליטה כיובל שנים בשווייץ, זינבה.

הסיפור החל בשנת תרצ"ה, בהיותו נער בן שתים עשרה שנים. הוריו התגוררו בצרפת בעיר הנמצאת בגבול זינבה בשווייץ. אביו היה מאנשי חב"ד קדישא, וביום מן הימים הוא התבקש לטפל במת מצווה שנמצא בבית מלון באיזור. בעל המלון רטן וזעם על המפגע שהתרגש עליו והיה צורך להזדרז ולהציל את הנפטר. האב ביקש מהבן לעזור לו בקבורת המת. אמנם האמא חשבה שזה מוגזם לשתף נער צעיר בפרוייקט כזה, אך האבא התעקש בטיעון ש"האדמה בוערת תחת רגליו, ושנאת הגויים אלינו גוברת, מי יודע אם העלם הצעיר לא

דף לד/ב ומניחן בד' בתים בעור אחד

הדבקת המחיצות שבין תאי התפילין

במאמר הבא נעסוק בשאלה פשוטה, לכאורה: האם מותר למרוח דבק ברווח שבין ארבעת התאים שבתפילין של ראש. בנידון זה נחלקו הפוסקים, יש מהם שהורו, כי הדבק המאחד בין הדבקים גורם לביטול ההפרדה הנדרשת בין התאים, ויש שסברו, כי כל תא נחשב כבודד בפני עצמו למרות הדבק, שהלא הדבק הוא גוף זר בעל תכונת התדבקות, אך אין לראותו כמאחד את הדבקים להיות לאחד. מעניין לעקוב אחר מספר נידונים הלכתיים המשתלשלים זה מזה עד לשאלתנו.

נתחיל מן העובדות הבסיסיות. בתפילין של ראש ארבעה תאים שבהם מכניסים את ארבעת הפרשיות. התאים אטומים משלשה צדדים, ופתוחים בצדם התחתון. על צדם הפתוח של התאים מכסה עור הנקרא "תיתורא", והמשמש כתחתית התפילין.

כמה מחיצות צריך בתפילין של ראש: נחלקו הפוסקים אם די בחלוקה פנימית של ארבעת התאים או שמא יש לחלקם גם חיצונית. כלומר, ניתן לייצר את ארבעת תאי התפילין באופן שכל תא הוא בעל מחיצות משל עצמו, או אז לפנינו ארבעה תאים עם שמונה מחיצות, וכמו כן, ניתן לייצר את ארבעת התאים בעזרת חמש מחיצות בלבד, כאשר שלושת המחיצות האמצעיות משמשות את שני התאים שלצידיהן (עיי' בספר "זכרון אליהו" על הל' תפילין פ"ד שמביא את השיטות ואת מקורותיהן).

מכאן, ששאלתנו אם מותר להדביק את הרווח שבין התאים הצטמצמה בהיקפה, מאחר שלפי הסוברים כי אין צורך כלל בהפרדה חיצונית בין התאים, ברור כי אם נעשתה הפרדה כזו, מותר להדביקה. שאלתנו, איפוא, נוגעת לפוסקים הסוברים כי יש צורך בהפרדה חיצונית ופנימית בין התאים, ויש לדעת אם ההדבקה גורמת לביטול ההפרדה בין התאים.

ארבעה תאים, כל אחד מעור נפרד: מחלוקת נוספת בהלכות תפילין, משיקה, לכאורה, לשאלה זו. נאמר בגמרתנו "ומניחן בד' בתים בעור אחד". היו מן הפוסקים שפירשו כי כוונת הגמרא היא,

לעילוי נשמת איש רב פעלים רודף צדקה וצדק

ר' מתתיהו נימקובסקי ז"ל בן הרב יצחק ומרת יפה ז"ל

נלב"ע ב' אדר ב' תשפ"ב **תנצב"ה**

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **יוסף שטרן** ז"ל

ב"ר שמואל ז"ל

נלב"ע כ"ט בשבט תשמ"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

גב' **דבורה זלינב (פרושינובסקי)** ע"ה

ב"ר מרדכי ראובן הלוי פסל ז"ל

נלב"ע ר"ח אדר ב' תשס"ה

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו הר"ר **שמחה רשף**

ומשפחתו שיחיו, משפחות **זלינב** שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **בנימין בן דוד** ז"ל

ב"ר יעקב ובת שבע ז"ל

נלב"ע ב' באדר תש"א

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הבחור **אור סירוטקין** ז"ל ב"ר יבדלחט"א

ר' יואל ומוראלה הי"ו נלב"ע כ"ח בשבט תשע"א **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

כי את ארבעת תאי התפילין יש לעשות מעור אחד. אולם, להלכה נקטו הפוסקים ("מגן אברהם" סימן ל"ב ס"ק נ"ב, "משנה ברורה" ס"ק קע"ב), כי ניתן לעשות את ארבעת התאים מעורות נפרדים ודי בתפירתם, או אף בהדבקתם זה לזה, כדי לקיים את דברי הגמרא שעליהם להיות "בעור אחד".

מעתה, כאשר ננסה לשער מהי דעת הפוסקים הסוברים כי די בהדבקת ארבעת התאים כדי להופכם לתפילין, נסיק, כי הם ישללו מכל וכל את הדבקת הרווח שבין תאי התפילין. שהרי לשיטתם הדבקת מספר עורות גורמת לכך שהם נחשבים כ"עור אחד", היינו, הדבק מאחד בין הדבקים והופך אותם למקשה אחת, וברור אם כן, שלדעתם אין להדביק את הרווח שבין התאים, שהלא כל שאלתנו מבוססת על ההנחה שיש צורך גם בהפרדה חיצונית בין התאים.

נותרה, איפוא, שאלתנו בדד. הסוברים כי אין צורך בהפרדה חיצונית בין תאי התפילין, אינם מבינים כלל את הנידון. מאידך, הסוברים כי התפילין נחשבות כעשויות מעור אחד גם על ידי הדבקת מספר עורות, אינם מבינים גם הם את הנידון - לדידם, הדבקה משמעותה אחידות מושלמת של הדבקים ואין כל ספק. כל הנידון הוא, אם כן, לפי הסוברים כי יש צורך בהפרדה חיצונית בין התאים ושאלו לעשות את התפילין ממספר עורות הדבוקים זה לזה.

הבעיה היא, שבדורות עברו יהודים רבים נהגו להשתמש בתפילין שהודבקו ממספר עורות, וכמו כן הם נהגו להדביק את הרווחים שבין התאים... היו מגדולי ישראל שטרחו ללמד זכות על עמך ישראל והעלו תחת ידם את החילוקים הבאים.

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל מעלה אפשרות (נמצא בכת"י הליכות שלמה תפילה, מילואים, פ"ג), כי למרות שארבעת תאי התפילין נחשבים כ"עור אחד" על ידי ההדבקה, עדיין אין לראות בכך הוכחה שהדבק מאחד את הדבקים למקשה אחת, שכן, יתכן שההלכה הקובעת שעל התפילין להיות מ"עור אחד" אינה בדרך החיוב כי אם על דרך השלילה. כלומר, אין לעשות את התפילין ממספר תאים המופרדים זה מזה לחלוטין [שכן, אין דרשה שיהיו "עור אחד", כי אם "זכרון אחד", וכל עוד שהתאים אינם חלוקים לגמרי, הם נחשבים "זכרון אחד"]. מעתה, די בהדבקתם כדי שלא ייחשבו כמופרדים, ומאידך, מאחר שהדבק אינו הופך את שני החלקים למקשה אחת, ניתן להדביק את הרווח שבין התאים [ועיין שם ביאור נוסף גם אם ננקוט שדבק מאחד בין הדבקים].

ההבדל בין דבק לדבק: נחתום ברעיון מעניין מבית מדרשו של המהרש"ם ("דעת תורה" סימן ל"ב סעיף מ', עפ"י שו"ת מהר"ם מינץ). לדבריו, דווקא דבק העשוי מאותו סוג חומר של החפצים שביניהם הוא מחבר, גורם לאיחוד מושלם ביניהם. לעומת זאת, הדבקת שני חפצים בדבק העשוי מחומר זר, אינה גורמת לאיחודם. לפיכך, הוא כותב, טוב יעשו, אם ידביקו את עורות התפילין בדבק העשוי מעור הבהמה, ועל ידי כך ייחשבו התפילין כעשויות מעור אחד, ואילו את הרווח שבין התאים ידביקו בדבק עשוי מחומר זר וכך תשמר ההפרדה הנדרשת בין התאים [ועיין שם שסיים כי העירו לו על דבריו מכלים פ"ג]. להלכה, לכתחילה ראוי לעשות כדברי ה"שולחן ערוך" (או"ח סימן ל"ב סעיף מ'): "חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד התפר, ואם לא הגיע, כשרה". ה"ביאור הלכה" כותב, כי גם המדביק, צריך להקפיד שלא להדביק את קצוות הריבוע כי אם את החלק הפנימי בלבד [ועיין שם עוד בבית"ל לגבי הנחת מעט דבק בתחתית החריצים כדי לשמר את הריבוע, שאפשר שראוי לעשות כן] (וע"ע בספר "זכרון אליהו" שם).

דף לד/ב כיצד סדרן קדש לי והי' כי יביאך מימין

תפילין דרבינו תם - המחלוקת, השיטות הנוספות, ההוכחות והדחיות

רבים וגם טובים נוהגים להניח תפילין של רבינו תם לאחר שהניחו תפילין של רש"י (עיין "שולחן ערוך" או"ח סימן ל"ד), ובעיקר מקובל הדבר בקרב רבים מבני עדות המזרח וקהילות החסידים.

מאידך, נאמר בשם הגר"א, כי שישים וארבע שיטות יש בעניין התפילין, והרובה לצאת ידי כל הדעות מדוע אינו מניח שישים וארבע זוגות תפילין כל יום ("מאסף לכל המנחות" סימן ל"ד ס"ק ב', ועיין כתר ראש בסידור הגר"א, אות י"ד - חשבון הס"ד שיטות). מחלוקת רש"י ונכדו רבינו תם מתמקדת בפירוש דברי גמרתנו, העוסקת בסדר ארבעת הפרשיות שיש להניח בתפילין של ראש, כלהלן.

כידוע, תפילין של ראש מחולקות לארבעה תאים, שבכל אחד מהם קלף ובו כתובה פרשה מארבע הפרשיות: "קדש לי" (שמות יג/א-ה), "והיה כי יביאך" (שמות יג/א-ה), "שמע ישראל" (דברים ו/ד-ט), "והיה אם שמע" (דברים יא/ג-כא). גמרתנו, העוסקת בסדר הנחת הפרשיות בתוך התאים אומרת: "קדש לי והי' כי יביאך מימין, שמע והי' אם שמוע משמאל". רש"י מפרש, שיש לסדרן כסדר המוזכר בגמרא, מימין לשמאל, וכן שיטת הרמב"ם (הלכות תפילין פ"ג הל' ה'). אולם, רבינו תם סובר, כי הגמרא מחלקת את ארבעת הפרשיות לשתי קבוצות, וכשם שבאומרה "קדש והיה כי יביאך מימין", אנו מבינים כי "קדש" היא הימנית ביותר, כך כאשר הגמרא אומרת ש"שמע והיה אם שמוע משמאל", הרי ש"שמע" היא השמאלית ביותר.

התפילין שנמצאו בקבר יחזקאל הנביא: מחלוקת זו העסיקה את חכמינו שבכל הדורות, אשר דנו ושקלו כיצד עיקר ההלכה, וכל שביב מידע היסטורי מן העבר נבדק על ידם בדקדקנות, שמא יסייע בידם להכריע במחלוקת חשובה ועקרונית זו. ה"בית יוסף" (או"ח סימן ל"ד) כותב בשם המרדכי והסמ"ג, על מכתב שהגיע מארץ ישראל ובו סופר, שכאשר הבימה העתיקה שעל קבר

יצטרך אי פעם לזכות גדולה זו". במצוקת העיתים, לא ניתן היה להשיג רשיון קבורה וסבי ואבי קברו את הנפטר בחלקת יער סמוכה.

כעבור שבע שנים, בשנת תש"ב, בשעה שכל יהודי חיפש להימלט מגיא ההריגה, ניסה אבי, שזה מכבר איבד את אביו, לברוח לשווייץ, ללא מסמכים וללא רכוש. הוא חיכה עד רדת החשיכה, ותכנן להעלים בחסות האופל ולהתחמק מעיני חיילי משמר הגבול. לפתע, בעת שקפץ מעל איזו חומה, הוא נחת על עלים יבשים ומיד כלב השמירה התעורר והשומרים קמו בעקבותיו לחפש את הנמלט.

בחוסר נשימה, הוא קם וברח בין העצים, וכשראה שתכף יילכד, נשכב על מקומו באפס מעשה מתוך תקווה שלא יראהו.

לאחר חמש דקות הבחין בפנסים המאירים את האזור, אבל לא עליו. קולות השוטרים התרחקו אט אט, והוא הספיק לשמוע אותם רוטנים "החתולים גורמים לנו למאמץ חינם".

כשהאיר השחר, הוא לא האמין למראה עיניו - הוא שכב על הקבר שהוא ואביו כרו למת המצווה.

היו ברוכים

שאול יעקב דז'אלושנסקי
בני ברק

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, לאנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק.
פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף לו/א על תפילה של יד אומר... על של ראש אומר...

“על מצות תפילין” - ברכת הודאה!
כתב רבי יחיאל מיכל עפשטיין זצ"ל, רבה של נובהרדוק:

שתי הברכות הנאמרות על התפילין, אינן מקשה אחת. הראשונה - "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להניח תפילין" - היא ברכת המצוות. השניה אינה ברכת המצוות, שהרי כבר ברכנוה, אלא ברכת הודאה! "בהיות מצוה זו הקשר הגדול שמקשר את ישראל לאביהם שבשמים".

לכן חוזרים ואומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". מכיון שעיקר הקשר הוא בפסוק "שמע ישראל", ממשיכים באמירה זו שבה ענה יעקב לבניו כשאמרו השבטים פסוק זה ("ערוך השולחן" כה/ג).

דף לו/ב פרט לשבתות ולימים טובים

ציפיה והשתוקקות למצוות תפילין
סיפר הרי"ם מגור זצ"ל: **במוצאי** יום טוב אחרון של פסח וסוכות, היה רבי לוי יצחק מברדיצ'וב זיע"א ער כל הלילה, עומד ומשתוקק אימתי יאיר היום יזכה לקיים שוב מצות תפילין אחר הפסקה של שמונה ימים... ("מעיינות הנצח").

דף לו/א מי שיש לו שני ראשים

אדם בעל שני ראשים

במניין בני ישראל שבחומש במדבר, אנו מוצאים הבדל בין מניין שאר השבטים, שם מנו כל זכר **"לגולגלתם"** (במדבר א/ב), לעומת מניין שבט לוי, שם לא נזכר כלל שהמנין הוא 'לגולגלתם'.

טעם נפלא נתן לכך רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל. בסוגייתו למדנו, כי מי שיש לו שני ראשים, טריפה הוא, ומכאן שלא יחיה "ב חודש". מעתה, מאחר שבני לוי נמנו מבין **חודש**, לא ניתן למנותם

לפי גולגולות, שהרי אם היה איזה תינוק לוי בעל שני ראשים, היו מונים אותו פעמיים. אולם, בני ישראל נמנו מגיל עשרים שנה בלבד, בגיל זה בעל שני ראשים אינו שורד וניתן למנות כל ראש וראש... ("תפארת יהונתן").

דף לט/א קשר עליון דאורייתא

קשר עליון - דאורייתא

בסיום המחזור השני של הדף היומי, נאם רבי מנחם זמבה זצ"ל וקרא בפאתוס: "קשר עליון דאורייתא" - הרוצה להתקשר להקב"ה, לדבוק בו, רק 'דאורייתא', רק על ידי התורה, בלימודה ועמלה!...

רושמי קורות העיתים מתארים, כי הדברים הנלהבים רוממו את רוחו של הקהל עד שכל היושבים התרוממו מכסאותיהם והעומדים נעו במקומם...

דף מא/א קטינא, קטינא, סדינא בקייטא וסרבלא בסיתא, ציצית של תכלת מה תהא עליה

קטן ביום ובלילה

גמרתנו מספרת שמלאך דיבר עם רב קטינא וקראו "קטינא קטינא".

מפרש רבי יוסף חיים מבגדד ב"בן יהודע", כי במשך היום האדם נחשב "גדול", ובלילה הוא נחשב "קטן", זאת משום שמצוות רבות מתקיימות במשך היום דווקא.

רב קטינא, שפטר את עצמו ממצוות ציצית גם ביום, כונה על ידי המלאך "קטינא קטינא", לאמר, קטן ביום וקטן בלילה ("ציצית ותכלת", קפ"ב).

יחזקאל הנביא נשברה, התגלו תחתיה תפילין ישנות נושנות, והפרשיות סדורות כשיטת רש"י והרמב"ם. היו שדחו ראייה זו בטענה, כי אדרבה, משום כך היו גנוזים, בשל פרשיותיהם שסודרו שלא כראיות. אך הב"ח (שם) פורח דחיה זו בטענה, שלא היה צורך לגנוז תפילין אלו, שהרי ניתן לסדרן מחדש ולהשתמש בתפילין. ואילו ה"פסקי תוספות" מספר, כי בנהרדעא ובירושלים התגלו שני זוגות תפילין, האחד סדור כשיטת רש"י וזולתו כשיטת רבינו תם.

התמיהה המתבקשת בעקבות מחלוקת זו היא, כיצד זה אירע שלפתע פתאום החליט רבינו תם לשנות את מנהג ישראל. ובכן, הגאון רבי ראובן מרגליות זצ"ל (בהגהותיו על שו"ת "מן השמים" שאלה ג), מוכיח במספר ראיות, כי מחלוקת זו קדומה ביותר, והחלה לאחר החורבן בהתפזר נפוצותינו בארבע כנפות הארץ, וכבר שנים רבות לפני תקופת רבינו תם פרץ נידון זה במלואו עוזו. רבינו תם, איפוא, אינו בעל השיטה, אלא הוא חקר ובדק את הנושא והגיע למסקנה כי יש לנהוג כאחת הדעות, ומאחר שהנהיג שיטה זו וחזקה, נקראת על שמו.

יש לציין, כי קיימות מחלוקות ראשונים נוספות בנושא זה. הרמ"ע מפאנו (שו"ת סימן ק"ז) מאריך רבות בשיטות הנוגעות לסדר הפרשיות ומביא את דעת ה"שימושא רבא", קדמון המוזכר על ידי בעלי התוספות והרא"ש, הסובר כשיטת רש"י בסדר הנחת הפרשיות - אך להיפך, משמאל לימין. כלומר, לדעת רש"י יש להניח את הפרשיות מימין לשמאל: "קדש לך", "והיה כי יביאך", שמע ישראל "והיה אם שמע", ואילו לדעתו, יש להתחיל מימין מפרשת "והיה אם שמע". ואילו הראב"ד נוקט כרבינו תם בסדר הפרשיות, אך גם חולק עליו וטוען שיש להפוך את הסדר משמאל לימין.

ישר שהוא הפוך: מדוע אכן החוששים לדעת רבינו תם, אינם מקפידים להניח לכל הפחות ארבעה זוגות תפילין, תפילין של רש"י, תפילין של ר"ת, תפילין של השימושא רבא ותפילין של הראב"ד? הגר"ח מבריסק זצ"ל (מובא בשמו בסטנסיל, ובחי' הגר"ז, וב"עמק ברכה" תפילין סימן ג') ביאר זאת באופן נפלא. אדם שהניח תפילין של ראש בצורה הפוכה, כלומר, את החלק התחתון שיש להניח על הראש הוא הפך כלפי מעלה, יצא ידי חובה (עיי' "בית יוסף" או"ח סימן כ"ז), למרות שעל ידי כך הפך את סדר הפרשיות מימין לשמאל. נמצא, שהמניח תפילין של רש"י, יצא בדיעבד גם לשיטת ה"שימושא רבא", שהרי אינו גרוע מן המניח תפילין הפוכות, והמניח תפילין של רבינו תם, יצא בדיעבד לשיטת הראב"ד... [בבית מדרשו העירוני, כי הדבר אינו פשוט כלל ועיקר, שכן, ב"תרומת הדשן" סימן מ"ט, אשר הם מקור דברי הב"י הנ"ל, מחלק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, באשר לגבי תפילין של ראש מבואר בגמרתנו כי יש פרשיות בימין ויש פרשיות בשמאל, עיי' שם. וראוי לברר שמועה זו שנמסרה בשם הגר"ח זצ"ל].

ה"חפץ חיים" הניח תפילין דרבינו תם: בערוב ימיו החל ה"חפץ חיים" זצ"ל להניח תפילין של רבינו תם, בעקבות מעשה שהיה. באותה תקופה, יהודי בעל כשרון אדיר וידע רחב ביותר, טען כי תגלית מרעשה בידו - תלמוד ירושלמי על סדר קדשים שלא נחשף מעולם. והנה, ראה זה פלא, במסכת מנחות, שהיתה אחת מן המסכתות שנחשפו על ידו, נכתב במפורש כדעת רבינו תם: ראה כן ה"חפץ חיים" זצ"ל, ומיד החל להניח. כעבור זמן מה התברר, כי חושף הספרים אחראי לאחת התרומיות הגדולות ביותר שנודעו, וכי הוא זייף בעצמו את כל הכתבים שהוצגו על ידו כמי שנכתבו על ידי חכמי ארץ ישראל. שמע זאת ה"חפץ חיים" זצ"ל, אך לא פסק מנהוגו להניח תפילין דר"ת, אחר שהחל לנהוג כן ("תולדות הח"ח" לבנו, עמ' כ"ז).

דף לח/ב גרדומי תכלת כשרין וגרדומי אזוב כשרין

"שיריים" של לולב, שופר וציצית

גדולי הדורות הוגיעו את ראשם בשאלה, מה הבדל יש בין מצוות שופר למצוות ציצית. אין עוררין על כך שדיניהן שונים, השאלה היא מדוע, כלהלן.

מעשה בספר תורה שנכתב בהידור, אך לאחר זמן לא רב הבחין בעל הקורא, והגבאים בעקבותיו, כי צבען השחור של האותיות השתנה וקיבל גוון אדמדם במקצת. מאחר שספר תורה יש לכתוב בדיו שחור בלבד ("שולחן ערוך" יו"ד סימן רע"א סעיף ו', או"ח סימן ל"ב סעיף ג'), ואף אות צבעונית אחת בספר התורה פוסלתו, הריצו ראשי הקהילה את שאלתם אל הפוסקים, כדת מה לעשות, היש לגנוז את ספר התורה, או ניתן להשתמש בו. תשובתו של הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל ("טוב טעם ודעת" סימן רמ"ד, רמ"ה), היתה, כי ספר התורה כשר, זאת, על פי הנאמר בסוגייתנו: "גרדומי תכלת וגרדומי אזוב כשרין", כפי שיבואר להלן.

הכהן המטוהר את המצורע, צריך להזות עליו מים באמצעות אגודת אזוב, אשר צריכה להיות בעלת שיעור מסויים. בגמרתנו מבואר, כי אם לאחר שהכהן הזה עם האזוב נתלשו ממנו חלקים ואינו עומד בשיעור הראוי לו, עדיין ניתן להזות בו - "גרדומי אזוב כשרין", היינו: שירי האזוב כשרים. כמו כן, חוטי ציצית שהיו בשיעור הראוי ונחתכו, כשרים - "גרדומי תכלת כשרים". כמו כן, ספר התורה, אשר נכתב בדיו

גומרים ש"ס ב-5 דקות ליום, זוכים בשפע גדול

... ובודאי בלימוד המסנות כלול כל התורה כולה"
מרן שר התורה מרן ראש הישיבה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להתנסות חיים התקשר עכשיו: *3764

לעילוי נשמת

הרב ר' **שמואל אליעזרי** זצ"ל
ב"ר אליעזר ז"ל נלב"ע ג' באדר תשנ"א
והרבנית מרת **בתי' אליעזרי** ע"ה
ב"ר ישראל זאב הלוי איש הוורוויץ זצ"ל
נלב"ע ז' בניסן תשמ"ח תנצב"ה
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק דורמבוס** ז"ל ב"ר מרדכי ז"ל

נלב"ע ל' שבט א' דר"ח אדר תשנ"ג תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

"ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו. האשה ששכחה פעם אחת להדליק, מדלקת כל ימיה ג' נרות (מהר"ל) **כי יכולין להוסיף על דבר המכונן נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות** (אשר"י ומרדכי מס' ר"ה ר"פ י"ט). בדבריו אלו הרמ"א מביע את חששו, שמא הוספת הנרות אינה ראויה, מאחר שהדלקת שני הנרות נתקנה כנגד "זכור" וכנגד "שמור" והדלקת נרות נוספים תטשטש את הדלקת שני הנרות כנגד "זכור" ו"שמור". אכן, בפירושו "דרכי משה" (סימן רס"ג) כתב הרמ"א: "ואדרבה, נראה כי בכל המוסף על הנרות גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושמור". אך להלכה הורה שאין להמנע מכך, תוך שהוא מסתמך על דברי הרא"ש והמרדכי.

עשרה מאמרות: הרא"ש והמרדכי כותבים, כי אף על פי שעשרת פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות הנאמרים בראש השנה, נתקנו כנגד עשרה מאמרות, מותר להוסיף פסוקים נוספים עליהם, ואין זה משבש את כוונתם הטמירה של חז"ל אשר תקנו אמירת עשרה פסוקים בדווקא. על פסיקה זו הסתמך הרמ"א הנזכר בהוראתו: **"יכולין להוסיף על דבר המכונן ובלבד שלא יפחות"**.

לומדי הדף היומי, כבר מבינים בוודאי אל נכון מדוע אנו מתמקדים בנושא זה. בגמרתנו העוסקת באופן כריכת חוטי הציצית מבואר, כי מספר כריכות חוטי הציצית נע בין שבע לשלוש עשרה. שבע, כנגד שבעה רקיעים ושלוש עשרה, כנגד שבעה רקיעים והאוויר שביניהם, ועל כך אומרת הגמרא: "הפוחת לא יפחות משבע והמוסיף לא יוסיף על שלש עשרה". הרי לנו, בניגוד לאמור לעיל, כי אין להוסיף על מניין המכוון.

נידון זה נוגע למצוות רבות, בהן שבעה קרואים לתורה שהם כנגד "שבעת רואי פני המלך" ועוד, והן השל"ה הקדוש והן ה"חתם סופר" זצ"ל מתייחסים לנושא זה ומבארים אימתי יש להקפיד על המניין שנקבע על ידי חז"ל ומתי לא התכוונו חז"ל להגביל למספר קצוב, כי אם לקבוע את המספר שממנו אין לפחות.

ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת או"ח סימן ע"ה), מוצא חילוק בין המצוות הנזכרות. הדלקת נרות שבת לא נתקנה על ידי חז"ל - מצווה היא מדברי קבלה לענג את השבת, ולפיכך, ברור כי במאמרם להדליק שני נרות, כנגד זכור וכנגד שמור, חז"ל לא התכוונו להגביל את המצווה, כי אם לקבוע את מספר הנרות המצומצם ביותר שניתן להדליק. סברה זו, הוא ממשיך, קיימת גם לגבי אמירת עשרה פסוקים, שהרי בודאי לא עלה על דעתם של חז"ל להגביל אי מי באמירת שבחים לפני הקב"ה, ולא נתכוונו אלא שלא יפחתו מאמירת עשרה פסוקים. אולם, החוליות שאנו עושים בציצית, לא היינו יודעים שיש לעשותן כלל לולי חז"ל תקנון. משכך, בקובעם מספר מסוים, אין בכך משום הגבלה, שהרי עד לתקנתם לא היו עושים חוליות אלא גדיל בלבד, וחז"ל המה אשר קבעו את מספר החוליות אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע.

השל"ה הקדוש (בהגהותיו למרדכי שם, אות ב') מרחיב ומבאר, כי מוטל עלינו, מקיימי המצוות, לייקרו ולכבדן, אם על ידי ריבוי בעשייתן, אם על ידי עשייתן במניין מכוון שנקבע על ידי חז"ל אשר הבינו כי יש בכך מעלה ותוספת המהדירות את המצווה. מעתה, נקל להבחין בהבדל יסודי בין מצוות הדלקת נרות, אמירת עשרה פסוקים ושבעה קרואים, לבין שלש עשרה כריכות הציצית. המדליק נרות שבת רבים מענג בכך את השבת ומכבדה [ראה בהרחבה ב"מאורות הדף היומי" כרך ז' מסכת עבודה זרה, מאמר "מדוע מברכים על הדלקת נרות שבת?"]. כמו כן האומר פסוקים נוספים על עשרה מאמרות, מתפלל לבוראו וממליכו ביתר שאת, וגם כאשר מכבדים אנשים רבים לעלות לתורה, מייקרים אותה בכך ומשתפים אנשים רבים במצווה. לעומת זאת, אין כל עניין בהוספת כריכות נוספות בציצית על המספר שנקבו בו חז"ל. לפיכך, הדעת נותנת, כי בהתייחסם להדלקת נרות, עשרה פסוקים ושבעה קרואים, לא התכוונו חז"ל להגביל את המספר כלפי מעלה, כי אם כלפי מטה, שאין לפחות הימנו, שהרי יש מעלה למצווה בריבוי. לא כן, בהתייחסם למספר כריכות הציצית, שאין כל הידור או מצווה להוסיף עליהן, מסתבר שחז"ל נקבו במספר שאין להוסיף עליו, שכן, זוהי הדרך היחידה לייקר מצווה זו [ועיין שם ביאור נוסף].

שחור, כשר הוא [ובלבד שצבעו השחור לא נעלם לחלוטין]. יש להדגיש, כי ה"חתם סופר" זצ"ל (שו"ת יו"ד סימן רנ"ו) חולק על הגר"ש קלוגר זצ"ל וטוען, כי בספר תורה לא נאמר הכלל "גרדומי מצווה", מאחר שבסוגייתנו מבואר שבחפצים בעלי קדושה כרצועות תפילין, לא נאמר הכלל "גרדומי מצווה כשרים".

לפנינו, איפוא, כלל הקובע, כי ניתן להשתמש בחפץ שהיה ראוי למצווה ולאחר מכן התמעט שיעורו, ובלבד שתחילה היה ראוי למצווה גמרא זו מציבה אותנו בפני תמיהה עצומה. אנו יודעים כי לולב ששיעורו פחות מארבעה טפחים - פסול ("שולחן ערוך" או"ח סימן תר"ט), וכך גם שופר שאינו באורך ארבעה אגודלים [לרוחבם]. מעודנו לא שמענו, כי לולב תמיר שקיצרוהו והעמידוהו על שיעור של שני טפחים יהא כשר, או ששופר באורך מטר שקוצץ ללא רחס, יהא ראוי לתקיעה, שכן, עברם המפואר אינו מחפה על חסרונם הנוכחי. לכאורה, לאור הכלל המבואר בסוגייתנו, כי "גרדומי מצווה כשרים", יש להבין, במה שונים הלולב והשופר מן האזוב ומן הציצית, שאם התקצר שיעורם, עדיין ראויים להמשיך ולשמש למצוותם. עלינו למצוא חילוק מהותי בין אזוב וציצית לבין לולב ושופר, אשר יבהיר את ההבדל ביניהם.

ובכן, בשאלה זו התחבט הגר"ש קלוגר זצ"ל, וה"חתם סופר" (שו"ת יו"ד סימן רנ"ו) זצ"ל, אשר עיין בשאלה השיב על כך, כי יש לחלק בין מצוות ציצית למצוות לולב, כלהלן.

את חוטי הציצית יש **לטוות לשם מצוות ציצית**. לעומת זאת, השופר והלולב כשרים לקיום המצווה כמות שהם, ואין צריך לעשותם לשם מצווה. מעתה, דווקא מחוטי הציצית שנעשו כדבעי והוכשרו למצוותם, אין פוקע שם המצווה שהוטבע בהם והפך לחלק בלתי נפרד מזוהותם, אף אם נחתכו והתקצרו. לא כן, הלולב והשופר, אשר אינם נעשים לשם מצווה, משהתמעט שיעורם אינם ראויים לשם לולב ולשם שופר.

אמנם, עדיין אין בהסבר זה כדי להבין את ההבדל בין האזוב לבין הלולב, שהרי גם את האזוב אין צריך לעשות "לשמה". ואכן, ה"חתם סופר" זצ"ל עצמו עומד על מבוכה זו [ועיין שם מה שכתב בדרך "אולי"], ומסיים את דבריו: "ומי שדעתו רחבה מדעתנו ישמיענו תירוץ הגון ונקבל באהבה".

בעל ה"אור שמח" (הל' לולב פ"ז הל' ח) מתייחס לכלל "גרדומי מצווה כשרים" מזווית שונה לחלוטין, והוא הוציא מתחת ידו הבדל אחר בין לולב לציצית. לדעתו, הכלל "גרדומי מצווה כשרים" פורש את כנפיו על מצוות שחיובן חל **לאחר** היווצרות ה"גרדומי", ברם, מצווה שחיובה חל טרם הפך החפץ ל"גרדומי", יש לקיימה בחפץ בעל שיעור הראוי לקיום המצווה בלבד מעתה, נבחין בחילוק נוקב החוצץ בין מצוות ציצית למצוות לולב. בבוקר חג הסוכות מתחייבים כל יהודי העולם במצוות לולב, שהיא מצווה המתקיימת ברגע אחד. כאשר יהודי נוטל לולב בהנף החמה ורעהו נוטל לולב לפני שקיעת החמה, הרי ששניהם קיימו את אותו חיוב שהוטל עליהם עם בוקר - ליטול לולב פעם אחת. שונה היא מצוות הציצית שאינה חובה שנפטרים ממנה על ידי עשייתה, שהרי המצווה מתחדשת מחדש בכל רגע. לפיכך, היהודי הלושב ציצית בשבע בבוקר, ורעהו שלוש ציצית אחר הצהריים, אינם מקיימים את אותו החיוב - זה קיים את החיוב של שעה שבע בבוקר, והאחר קיים את החיוב של שעת אחר הצהריים.

לאחר שהפנמנו חילוק זה נבין, כי הלושב ציצית בבוקר, ולאחר מכן הפכה ל"גרדומי", רשאי ללובשה גם לאחר מכן, שהרי חיובו הנוכחי במצוות ציצית התחדש ונוצר לאחר שזו הפכה ל"גרדומי". ברם, המבקש אחר הצהריים ליטול לולב שבבוקר היה כשר ושימש למצווה - אינו רשאי, שהרי אין הוא מקיים כעת אלא את החובה שהוטלה עליו עם בוקר - טול לולב פעם אחת ביום זה, ובאותה שעה הלולב לא היה "גרדומי" [ועיין שם שהמשיך לבאר לפי יסוד זה את ההבדל בין איזוב ללולב]. (ע"ע ב"חזון יחזקאל", סוכה פ"ה הל' ט' שהאריך לבאר דין זה).

דף לט/א והמוסיף לא יוסיף על שלוש עשרה

הוספת עליות בקריאת התורה וריבוי נרות שבת

כידוע, בערב שבת מדליקים שני נרות, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור ("שולחן ערוך" או"ח סימן רס"ג סעיף א'). על כך מוסיף הרמ"א (שם):

